

Prea mulți cred că literatura e un scris, nu un sens. (N. Iorga)

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

H. Dembinski, România

ANUL II, NR.12

DECEMBRIE 2021

APARE LUNAR

IROZII - VESTITORII NAȘTERII MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS

pag. 2-3

pag. 12

**IMPERIUL CERULUI
O MONEDĂ BIZANTINĂ DE
AUR DIN VREMEA LUI
CONSTANTIN IX,
AVÂND CRUCEA
SF. CLEMENT**

pag. 6-7

**SĂRBĂTORILE DE IARNĂ
LA CASA REGALĂ A
ROMÂNIEI**

pag. 4-5

**NICOLAE
IORGA
ȘI
INSTITUTUL
ROMÂN DE
BIZANTINOLOGIE**

pag. 8-9

**PROCOPIE
PĂTRUȚ**

**„mărgăritarul
românesc al
ardealului”
(N. Iorga)**

pag. 11

PETRE MIHAI BĂCANU LA CEAS ANIVERSAR

Autor a numeroase articole de atitudine civică și socială, Petre Mihai Băcanu este unul dintre ziaristii de primă mărime din România. El este singurul ziarist român care a avut curajul, cu doar un an înainte de Revoluție, să scoată un ziar clandestin și să arate românilor ce înseamnă să faci presă liberă.

Director fondator al ziarului „România liberă”, Petre Mihai Băcanu s-a remarcat mereu prin reportajele, dezvăluirile și editorialele fără echivoc la adresa clasei politice autohtone.

Este președinte al Asociației Ziariștilor din România și membru al Senatului Alianței Civice.

Chiar dacă s-a retras din prim-plan, în anul 2020 devine, alături de Nicolae Ștefan Noica și Ana Blandiana, membru fondator și apoi redactor-șef al ziarului TEZAU, publicat de Biblioteca Academiei Române împreună cu Asociația „Stefadina”. Biblioteca Academiei Române și colegiul de redacție al ziarului îi urează, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani în ziua de 11 decembrie 2021,

La mulți ani!

IROZII - VESTITORII NAȘTERII

Unul dintre cele mai spectaculoase obiceiuri din ajunul și prima zi de Crăciun este „Irozii”. Numele colindului provine de la numele regelui Irod, ucigașul pruncilor, în vremea căruia se naște Iisus Hristos și are o vechime ce se pierde în negura timpului. Cel mai vechi cântec de Viflaim la noi datează din anul 1821. Nașterea Mântuitorului și evenimentele care s-au întâmplat înainte și după nașterea Lui reprezintă nucleul narativ în jurul căruia se organizează acțiunea dramatică a Irozilor. Cu mici diferențe de la o zonă la alta, în Apuseni, această veritabilă scenetă de teatru are șapte personaje: Irod, Soldatul, Preotul, Ciobanul și cei trei crai - Gașpar, Melchior și Baltazar. Sceneta începe cu Irod, care primește de la soldat vești din împărăție. I se raportează că au fost prinși trei oameni străini, care sunt aduși înaintea lui. La întrebările lui Irod, aceștia răspund că au plecat, călăuziți de o stea, să caute pe împăratul care tocmai s-a născut. Irod răspunde că el este singurul împărat, după care spune în versuri cum a ordonat el tăierea celor 14.000 de prunci. Colindul are și o parte în care Irod și cei Trei Crai se ducează cu săbiile, fiecare susținându-și poziția în legătură cu adevăratul împărat.

Din prima formă a Vicleimului și din prezentarea Magilor și a dialogului lor, sub influența elementelor folclorice caracteristice colindelor, s-au dezvoltat, pe rând, prin activitatea „micilor cărturari”, trei tipuri principale de variante specifice celor trei mari zone etno-geografice românești: Muntenia, Moldova și Transilvania. Cunoscută în cea mai mare parte a Moldovei, drama „Irozii” sau „Vicleimul” circula în Muntenia și sub numele de „Tăierile” iar în Transilvania, în varianta „Viflaimul”, apar denumirile „Craii” sau „Magii”. Treptat au fost introduse și elemente laice în scenariul acestei forme a teatrului folcloric, ce au mers atât de departe, încât au determinat Biserica să ia măsuri împotriva deformărilor caricaturale. Majoritatea comunităților tradiționale sărbătoreau nașterea Fiului Domnului prin cântece și jocuri, din care masca de animal și costumul de deghizare nu lipseau. În secolul al XIX-lea, expunerea legendei nașterii Domnului Iisus Hristos se face în versuri scurte și alerte, apropiate de cele populare. Drama liturgică a Irozilor s-a suprapus peste obiceiul colindatului cu Steaua. Cântecele de Stea aparțin unui strat creștin mult mai recent, fapt ce poate fi argumentat prin similitudinea dintre Iisus Hristos și Soare, pătrunsă în „limbajul uzual al credinței”. Raporturile dintre Cântecele de Stea și teatrul Irozilor nu sunt clare. Anumite colinde din repertoriul Irozilor par a fi fost alcătuite în mod special pentru scena dramatică. Astfel, „Trei crai de la răsărit”, a trecut ulterior și în repertoriul stelarilor. Altele par a fi fost preluate din cântecele de Stea,

Th. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*: Acest tacim de Irozi ce se vede în această gravură, am pus de s-a desenat după natură ...

pentru a se definitiva în reprezentări dramatice.

Specifică tipului moldovean este scena care se deschide cu doi îngeri, care, sunând din clopoței, cer voie publicului să joace. Astfel, ceata irozilor intră în același timp în scenă, în casa gazdei, unde rolurile sunt „făcute” pe rând. De aici, rezultă că această dramă cu origine liturgică părăsește cadrul bisericesc și că originea cărturărească și ambianța medievală devin neobservabile. Intrările în scenă, dominate de jocul și mimica cauzate de caracterul legendar, se asociază cu un element scenic nemaîntâlnit la acest stadiu evolutiv, adică cu muzicalitatea. Se constată o evoluție profundă a Irozilor de tip moldovean,

reprezentată printr-o materializare scenică complexă, fără neglijarea niciunui element legendar, printr-o tehnică mai bună de introducere a corului și a elementelor folclorice și printr-o conturare caracterologică mai puternică (Irod este tiranul căruia i se opun cei trei Crai). Aceste fenomene implică un adânc caracter popular. În cadrul tipului muntean predomină interpretarea scenică în detrimentul relatării. Atitudinile medievale de spășenie și misticism sunt atenuate sau chiar dispar în unele variante. Cea de-a doua parte a Irozilor aduce în scenă un prunc nevinovat, inexistent în variantele precedente.

La nivelul tuturor zonelor etno-geografice românești, peste textul cărturăresc cu tematică

biblică s-au suprapus forme ale teatrului folcloric și elemente de factură laică, iar folclorul muzical reprezentativ pentru comunitatea tradițională și poezia ceremonială și rituală a colindelor au influențat reprezentările dramatice ale Irozilor, ceea ce determină producerea unui amestec hibrid specific culturii populare românești.

Biblioteca Academiei Române deține un bogat fond de manuscrise, păstrate datorită unei îndeletniciri acerbe a fetelor bisericești după cum arată textele, în versuri sau proză. Spre exemplu, *Cântarea Vicleimului la Sărbătorile Crăciunului*, care se păstrează în mai multe manuscrise românești (ms. 3034, sec. XIX, 247p.; ms. 3072, sec. XIX, f. 1-26; ms. 3565,

Ingeri, ofițerul, Craiul irodesc, Cei trei Crai și ciobanul.

MÂNTUITORULUI ISUS HRISTOS

sec. XIX, f. 63-67; ms. 4023, sec. XIX, f. 55-60; ms. 5188, sec. XIX, f. 68-70). De asemenea, *Rânduiala ci să faci la umblarea Irodului*, se păstrează în manuscrisele: 1164, sec. XIX, f. 6-7; ms. 1736, sec. XIX, f. 75 - 77; 1868, sec. XVIII-XIX, f. 65 - 70; ms. 2071, sec. XIX, f. 53-62; ms. 2747, sec. XIX, f. 1-6; ms. 2944, 1829, f. 1-2; ms. 1386; ms. 842; ms. 1603; ms. 4153; ms. 3241; ms. 2944; ms. 5585, sec. XVIII, f. 2-6; ms. 5885 sec. XVIII; ms. 4968, p. 282). Diferențele dintre ele sunt greu de cuantificat pentru că unele sunt consemnate cu un anumit tip de rigiditate specific clericală, altele povestesc situația biblică, doar unele - precum 3072 (f. 2-4), cu un titlu pe care îl regăsim și la Anton Pann: Întrebările crailor - Versiuni Crăciunului - conțin conflictul dintre Irod și Magi, indicații de mimică sau joc și pot fi analizate cu mijloace literare și teatrale.

Analiza fenomenului pe regiuni istorice este corectă și necesară pentru că scoate la lumină particularităților și modului de manifestare. Deși Moldova este zona în care Jocul Irozilor s-a dezvoltat și a avut o istorie îndelungată, în lucrarea de față, ne îndreptăm în analiza manifestării, *ab initio*, spre Transilvania și Bucovina, spre elucidarea începuturilor și compararea temei în reprezentații similare ale maghiarilor și sașilor din cele două provincii românești. Primul care pune în discuție originile Irozilor este M. Gaster care, bazându-se pe faptul că tema magilor apare în texte scrise în latină în Franța secolului al XI-lea și mai apoi în Germania, presupune că acestea s-au transmis la sașii transilvăneni, și de la ei, la români. Teodor Burada nu combate în totalitate teoria, mai bine zis o nuanțează, în sensul în care „aceste priveliști și jocuri vor fi introduse la noi deodată cu creștinismul sau de către călugării străini veniți în țara noastră în diferite timpuri.” (T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, Ediție și studiu critic de I. C. Chițimia, București, Ed. Minerva, 1975 p.15).

Gh. Adamescu, în *Istoria literaturii române*, acceptă ideea și încearcă să acrediteze ambele teorii, atât pe aceea a lui M. Gaster - prin sașii din Transilvania - cât și pe aceea a lui G. Dem. Teodorescu care afirmă că aceste manifestări sunt pe teritoriul nostru încă din Antichitate și că sunt legate de creștinizarea dacilor („Steaua și Betleemul sau Vicleimul, cum se practică la noi, de bună seamă că datează din primii timpi ai introducerii creștinismului în Dacia” (*Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român*, Tipografia „Tribunei Române”, București, 1879, p.47), pe care însă îl aduce spre Bizanț și originalele slavone, cu traduceri din greacă.

La rândul său, N. Cartoian crede „într-o dezvoltare organică a acestei drame religioase pe pământ românesc și în marginea literaturii noastre” (*Cărțile populare în literatura românească*, Ed.

Enciclopedică Română, 1974, p.232) pentru că își pune întrebarea: „De unde a venit ideea Vicleimului la noi? Nu este ușor de răspuns. Grecii [...] nu-l au - și nici bulgarii nu-l cunosc decât în ținuturile învecinate cu Serbia. Biserica ortodoxă, care a fost refractară la introducerea sculpturii în biserică, a socotit ca o impietate punerea în scenă a dramei evanghelice. Misterul religios este așadar, la noi, de obârșie apuseană și se leagă de misterul celor trei regi magi ai Evului Mediu. Dintre popoarele învecinate, îl au rutenii care l-au primit de la poloni și popoarele care au trăit în aceeași sferă culturală, în vechea monarhie habsburgică: sașii, care l-au luat de la Germani; italienii, care l-au moștenit din Evul Mediu; ungurii, care, după cercetările folkloriștilor și etnografilor lor, l-au primit de la italieni și, în sfârșit, sârbii din ținuturile adriatice și din Banat (Cartoian, *Op. Cit.*, p.185-232).

În special în secolul al XX-lea, cercetătorii unguri s-au aplecat asupra temei Betleemului - Bethlehemesjatek (Jocul Păstorilor), Betlehemes, Betlehemez, manifestă în zonele cu populație preponderent maghiară, în Secuime, dar și în zona Banatului și Nordul Transilvaniei. Studiile au fost impulsionate de sociologia maghiară, la început de drum, sub direcția și metoda lui Dimitrie Gusti. Printre cei care au făcut cercetări de teren merită menționați Benedek Andras și Vargyas Lajos, cu lucrarea *Az istenesi szekelyek betlehemesjatek* (Cluj, 1943) și Tecla Domotor, cu *Ungarische Volksbtauche (Obiceiuri ungurești)*, pe care i-am consultat și noi pentru lucrarea de față.

Se disting trei tipuri de Betleemuri maghiare. Cel mai simplu este *Jocul Păstorilor*, cu trei păstori - personaje principale - numite: Titirus, Maksus și Koridon - și un înger (în 1875, Petru Băncilă publică, la Sibiu, *Colindele Crăciunului și ale Paștilor sau producțiuni cu cântece la nascerea și învierea Domnului nostru Isusu Christosu, la care s-au adausu și colacaritul sau vornicitului usitatu la mesa nunții adunate, întreptate și întocmite astfel*, o compilație, după cum singur mărturisește în cuvântul de început, avertizându-ne că a asigurat „la fiecare piesă de producțiune, căutările cele mai corespunzătoare și mai conforme cu însemnătatea acestor mari și strălucite sărbători”, dar și că „producțiunea prezentă este o imitațiune locală pe care parte o am mai îndreptat și pe alocurea o am

Irozii sau Boianul în Bucovina

compus din nou.”) Aici, dar și în alte variante din zona transilvană, apar numele celor 3 păstori: Coridon, Acteon și Miron, toate de proveniență greacă. În varianta maghiară, Îngerul este coordonatorul de joc, iar cântecele ciobanilor sunt asemănătoare cu cele din versiunile românești de Irozi.

În a doua categorie de Betleem îi regăsim pe cei trei ciobani, dar caracterul comic al relației dintre ei e dat de surzenia unuia, de o ceartă provenită din neînțelegerea mesajului îngerului, de comoditatea somnului. În final, aceștia se deplasează spre ieslea unde e Pruncul. Personajul ciobanului surd apare și în versiuni românești din zona Moldovei. Observăm și prezența temei visului, pentru că Îngerul se arată ciobanului în vis, temă întâlnită cu preponderență în spațiul germanic.

Caracterul coerent dramatic se identifică în al III-lea tip de Betleem unguresc, cu mai multe personaje de astădată: Irod, Ofițerul, Maria, Iosif, Ciobanii, Îngerul. Păstorii, în această variantă, poartă cu ei o bisericuță sau o iesle, după caz. Sesizăm aici, ca și la Picu Pătruț, printre personaje, prezența lui Iosif și a Mariei, apariții caracteristice zonei germane și maghiare de filiație catolică. În spațiul maghiar a circulat o formă de Bethleem cu păpuși. Sunt inventariate aproximativ 14 versuri, mai scurte, cu 3 - 4 personaje, sau

mai lungi, cu 7 până la 11 personaje. Ciobanii apar în toate versiunile, împreună cu îngerul sau îngerii.

În plus, alături de Iosif și Maria, regăsim un țăran, Jutka, Mariuka, Călugărul, Nevasta tânără, Rabinul, Dracul, tinere domnișoare, Moartea, Harapul. Scenele sunt construite dialogal, cu câte două personaje, iar spectacolul este format din două părți, una care respectă tema biblică, și alta în care caracterul laic este predominant. În regiunea Sibiului, un sas, Georgius Czeider, a compus pe la anul 1770 „O poveste frumoasă care se joacă și se cântă la Crăciun”, scenariu care apela și la actori români, în special pentru rolurile ciobanilor, îndeletnicire specifică zonei, și este de presupus că aceștia utilizau costumația și recuzita proprie. În Revista Arhivelor, II, (1927-1929, p. 430-431), descoperim informații legate de constituirea trupei Comedia Ambulatoria Alumnorum, la Blaj, în anul 1756, și note despre primul spectacol al acesteia susținut după deschiderea școlilor blăjene, cel dintâi „turneu” de teatru românesc din Ardeal. Nu se cunoaște numele piesei interpretate, dar, fiind în preajma Crăciunului, probabil că s-a jucat „Irozii” sau vreun mister religios, mai cu seamă pentru faptul că reprezentațiile au avut loc în biserici.

Prof.univ.dr. Ioan Cristescu

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ

Încă de la începuturile creștinismului, Crăciunul a reprezentat un motiv de sărbătoare. Nașterea Domnului trebuia celebrată an de an, iar oamenii simțeau nevoia să creeze o atmosferă festivă, de bucurie, diferită de cea din timpul anului. Pentru aceasta aveau nevoie de un simbol și o tradiție: bradul a devenit simbolul, iar împodobirea lui, tradiția anuală. Puțină lume mai știe astăzi că, în România, bradul de Crăciun a fost împodobit pentru prima dată la Palatul regelui Carol I de Hohenzollern, în anul 1866, iar de atunci românii au preluat această tradiție. Așadar, acela care a instituit la noi ceremonialul religios care marca Nașterea Domnului, și care a fost păstrat vreme de decenii, a fost regele Carol I: „În ziua de 24 decembrie, la ora 11.30, ÎPSS Mitropolitul Primat, înconjurat de Înaltul Cler, vine la Palat cu sfințele icoane. La intrarea ÎPSS în curtea Palatului, garda ia poziție de drepti. ÎPSS Mitropolitul Primat este primit în capul Scării de Onoare de ofițerul de Ordonanță, iar la intrarea în Apartamentele de Recepție de către Adjutantul Regal de serviciu, care duce pe ÎPSS în Salonul Roșu, unde se îmbracă în odăjdii. ÎPSS Mitropolitul Primat, însoțit de Înaltul Cler, este apoi condus de Mareșalul Curții Regale în apartamentele unde se află Majestatele Lor și se fac rugăciunile obișnuite în ajunul zilei Nașterii Mântuitorului. La această ceremonie, Casa Civilă și Casa Militară a Majestății Sale asistă în mica ținută. La Palat, în cele trei zile ale Sfântului Crăciun, afară de un anume ordin, nu vor fi recepțiuni. Persoanele care vor veni să-și prezinte felicitărilor lor li se pune de către dnul Adjutant Regal de serviciu registru de înscriere ad-hoc la dispoziție”.

Ziua de Ajun era petrecută de către regele Carol I și de către regina Elisabeta în doi. Cei doi Suverani mergeau la un concert, se plimbau pe jos au cu trăsura, uneori acordau audiențe și luau prânzul și cina în doi. Cei doi Suverani nu își neglijau colaboratorii apropiați, cărora le pregăteau cadouri de Crăciun. Această tradiție datează chiar de la începuturile domniei Regelui Carol I. Într-o scrisoare din 1878, adresată surorii sale, Maria de Flandra, Carol I menționa: „Acum încep la noi grijile Crăciunului, care nu sunt deloc puține, din cauza marelui număr de persoane care vor primi cadouri. Elisabeta are acum șase doamne de onoare, dintre care trei locuiesc la Palat, eu am nouă aghiotanți, apoi vine mareșalul curții, medicul personal, secretarul etc., așa că trebuiesc prevăzute cadouri pentru treizeci de persoane, ceea ce aici, unde posibilitatea de alegere nu este mare, ridică greutatea considerabile. În Orient sunt foarte răsfățați cu cadourile și pun mare preț pe valoarea lor. Nici noi nu putem să scăpăm de darurile aduse din toate părțile și nu cruțăm pentru aducători nici o cheltuială. Elisabeta a primit de ziua ei de naștere obiecte într-adevăr

minunate și în număr așa de mare, că au umplut o cameră întreagă și mai multe mese. Acum este timpul să construim la Sinaia, căci spațiile din Palat și de la Cotroceni sunt atât de supraaglomerate, că nimic nu mai are loc. Un architect francez a schițat un plan pentru micul nostru castel de munte, care este cu totul fermecător și nu va pretinde prea mari cheltuieli de realizare. Îl vom verifica în vara aceasta, la fața locului, și, abia peste un an, odată cu terminarea căii ferate către Transilvania, vor începe lucrările”. Uneori, așa cum a fost cazul în 1888, Regele Carol I oferea drept cadou de Crăciun ajutoare în lemne și bani pentru românii care erau calamitați din cauza marilor căderi de zăpadă. În prima zi de Crăciun, Regele mergea la slujba religioasă, iar apoi, de multe ori, Regele și Regina mergeau la patinoar. Amândoi împărtășeau pasiunea pentru acest sport, iar Bucureștiul avea un Club de Patinaj care amenaja patinoare de o foarte bună ținută. De multe ori, în seara de Crăciun, Carol I se relaxa la masa de billiard.

În multe rânduri, mai ales când, din cauza stării de sănătate, Regina Elisabeta lipsea din țară, Regele Carol I își petrecea seara de Crăciun singur. Așa a fost în anul 1893, când Regele Carol I îi scria Reginei, chiar în ziua de Crăciun: „Scumpă Elisabeta, din adâncul sufletului îți trimit calde urări pentru scumpa sărbătoare a aniversării zilei tale de naștere (n.r. – Regina Elisabeta a României era născută la 29 decembrie 1843). Greu, extrem de greu, îmi vine ca în această zi în care tu împlinesti cincizeci de ani să nu te pot strânge la inima mea. Resimt profund dureros lunga despărțire care mi-a impus atâtea privațiuni și plin de dor aștept ziua în care cu forțe noi vei reveni la mine (...). Astăzi, în noaptea de Crăciun, pe care eu o petrec singur și în tăcere, departe de toți cei care-mi sunt dragi, deși în Camera

se desfășoară o luptă ale cărei urmări ar putea fi într-o zi mai grave decât ale unei bătălii pierdute, mă dedic considerațiilor retrospective”, (Regele Carol I era preocupat de luptele dintre parlamentarii liberali și cei conservatori).

După căsătoria Principelui Moștenitor Ferdinand și Principesei Maria, mai ales după nașterea primilor doi copii ai cuplului, Principele Carol, viitorul Rege Carol al II-lea, și Principesa Elisabeta, viitoarea Regină Elisabeta a Greciei, Crăciunul era serbat în familie.

În anul 1895, Principesa Maria a împodobit ea însăși bradul de Crăciun, iar Regele Carol remarca faptul că „datorită pomului de Crăciun de mari dimensiuni, pentru prima oară după 22 ani, casa scării din Palatul Regal va străluci de lumină”.

Felul în care Regele și Regina petreceau Sărbătorile de Iarnă a devenit un model pentru restul societății și presa vremii oferă detalii bogate despre modul în care se desfășura această sărbătoare la Casa Regală.

Dragoș Andriana

LA CASA REGALĂ A ROMÂNIEI

IMPERIUL CERULUI - O MONEDĂ BIZANTINĂ DE AUR

Asupra notorietății, importanței istorice și spectaculozității colecției numismatice aflate la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române nu mai este cazul să insistăm. Cele circa 200 000 monede antice o situează între colecțiile reprezentative ale Europei. Chiar și așa, anvergura și valoarea în cadrul acesteia a colecției de monede de aur, formată din aproximativ 10000 piese (grecești, romane, bizantine, medievale, moderne) ocupă un loc aparte. Dintre acestea, lotul de aproape 2000 monede de aur bizantine plasează colecția între cele mai importante ansambluri de profil din lume, Imperiul creștin al Constantinopolului fiind reprezentat de loturi spectaculoase. Promovarea și publicarea ei reprezintă o preocupare constantă, un prim volum apărând acum câțiva ani în cadrul unui important program de cooperare româno - francez (A. Vilcu, *Les monnaies d'or de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, II. Monnaies byzantines*, Wetteren, 2009).

Unele dintre aceste piese se constituie prin raritatea (uneori chiar unicitatea lor) în adevărate documente istorice, de multe ori acestea fiind singura mărturie privind derularea unor evenimente majore sau aducând semnificative completări asupra a ceea ce știam despre acestea.

Acesta este cazul uneia dintre monedele bizantine din colecția noastră, asupra căreia am găsit oportun să ne oprim astăzi având în vedere apropierea Sărbătorilor creștinești ale iernii, ca și legătura dintre aceasta și două personaje de maximă importanță în panteonul creștin, respectiv Sfântul Clement Romanul (35-99 p.Cr.) respectiv Sfântul Nicolae din Myra (15 martie 270-6 decembrie 343 p.Cr.). Este vorba, desigur, despre Clement I, unul dintre Părinții Apostolici, al patrulea papă din istoria creștinismului (88-99 p.Cr.), unul dintre propovăduitorii creștini timpurii din Cetatea Romei, ucenic al Sfinților Apostoli Petru și Pavel, hitronit de altfel chiar de Sfântul Apostol Petru. Cel de al doilea este binecunoscutul episcop al Myrei, participant la Conciliul de la Niceea din 320 p.Cr., protector al marinarilor, arcașilor, copiilor. Moneda este o emisiune de aur din vremea împăratului bizantin Constantin IX (1042-1055) având pe avers pe Isus nimbant, așezat pe un tron cu spătar în formă de liră, binecuvântând cu mâna dreaptă și ținând Evanghelia în stânga. Este o ipostază clasică a Mântuitorului, legenda de pe aversul monedei fiind $\text{I}\eta\text{S}\chi\text{S}\text{I}\text{S}\text{R}\text{E}\text{X}$ - $\text{R}\text{E}\text{N}\text{A}\text{N}\text{T}\text{I}\text{I}\text{M}$. Pe revers vedem bustul frontal al împăratului Constantin IX, ținând în mâna dreaptă un sceptru crucifer, având o ancoră în partea de jos a crucii, iar în mâna stângă ținând un glob a cărui cruce are de asemenea terminația inferioară în formă de

Tetareron din vremea lui Constantin IX (avers)

Tetareron din vremea lui Constantin IX (revers)

ancoră. Legenda de pe revers este $+\text{C}\omega\text{N}\text{S}\text{T} - \text{A}\eta\text{Th}$ - $\text{B}\text{A}\text{S}\text{I}\text{L}\epsilon\text{U}\text{R}\text{M}$, redând, desigur, numele împăratului, aflat la rândul său, într-o ipostază clasică pentru un dinast bizantin, conducător al unui imperiu cu vocație universală. Greutatea monedei este de 3,45 g, piesa având 26 mm și fiind ca nominal, din punct de vedere ponderal, un tetarteron, piesa fiind datată larg, între anii 1042-1055 - anii de domnie ai lui Constantin IX. Nici unul dintre determinatoarele de monede bizantine nu cunoaște

vreun alt exemplar aparținând acestei categorii ponderale (tetarteron), ci doar exemplare din clasa superioară, histamenon. Pentru o mai bună înțelegere, trebuie spus că începând cu secolul X, mai exact din vremea împăratului Nikephor II Phokas (963-969) este pusă în opera o reformă a emisiunilor monetare de aur. Moneda tradițională de aur, nomisma, este numită de acum histamenon, și se introduce de asemenea un nominal mai ușor, numit tetarteron. De fapt, inițial cele

două monede erau identice și puteau fi deosebite doar prin greutatea lor, nominalul nou, tetarteron, fiind mai ușor. Abia din vremea lui Vasile II (976-1025) cele două monede devin vizibil distincte, tetarteron devenind mai mic și mai subțire, în vreme ce histamenon era bătut pe o pastilă mai groasă și mai mare. De la mijlocul sec. XI tetarteron măsoară 18 mm, cu o greutate oarecum standard de 3,98g în vreme ce histamenon are 25 mm, dar și o formă ușor convex / concavă (schifată). Cu toate acestea, în practică lucrurile continuă să fie neclare, constatăm că moneda noastră are o greutate caracteristică unui tetarteron, chiar dacă ceva mai mică, dar dimensiunea și forma concav / convexă a unui histamenon. Ne aflăm, prin urmare, în fața unei piese care prin tipologia și iconografia asociate nominalului îi conferă statut de unicat mondial. Valoarea sa istorică și patrimonială crește încă și mai mult dacă ne aplecăm asupra conținutului său simbolic și asupra relevanței sale istorice.

În condițiile în care reprezentările iconografice de pe această piesă sunt unele clasice, ceea ce reține atenția este crucea din partea superioară a sceptrului din mâna dreaptă a împăratului și crucea care timbrează globul ținut de împărat în mâna sa stângă. De fiecare dată, cele două cruci au ca terminație inferioară o ancoră. Faptul nu este nici pe departe întâmplător, hieratismul și elaboratul simbolism creștin al emisiunilor monetare bizantine fiind notorii, mai ales atunci când vorbim despre o emisiune din aur. În iconografia creștină, crucea terminată cu ancoră constituie un motiv clasic, fiind cunoscută sub numele de Crucea Sfântului Clement, cunoscut și sub numele de Clement Romanul. Trăitor între anii 35 și 99 p.Cr., acesta a fost unul dintre Părinții Apostolici ai Bisericii Creștine, propovăduind în Cetatea Romei alături de Petru și Pavel, fiind de altfel hitronit chiar de Sfântul Apostol Petru și devenind episcop al Romei - al patrulea papă, sub numele de Clement I (88-99 p.Cr.). În timpul împăratului Traian, este arestat și exilat la Chersones, în Crimeea, fiind condamnat la muncă silnică în cariera de piatră. Acolo va fi ulterior condamnat la moarte și executat, fiind aruncat în apele Mării Negre, de pe o corabie, cu o ancoră legată de gât, în anul 99 p.Cr. Crucea Sfântului Clement (sau Crucea marinarilor) este prin urmare unul dintre simbolurile timpurii și puternice ale Creștinătății. Moaștele sale au fost găsite în Crimeea, în secolul IX, într-o peșteră de lângă Inkermann, în apropiere de Sevastopol, cu o ancoră la picioare, în vecinătate fiind ridicată o importantă mănăstire închinată Sfântului Clement (fig. 3). Moaștele acestuia au fost duse la Bazilica di San Clemente din Roma (fig. 4). Biserica Ortodoxă îl comemorează în zilele de 24-25 noiembrie, martiriul său specific făcându-l un

DIN VREMEA LUI CONSTANTIN IX, AVÂND CRUCEA SF. CLEMENT

protector al marinarilor. Fiecare dintre aceste elemente are importanța lui simbolică în discuția despre această monedă din vremea lui Constantin IX. Protecția acordată celor care își petrec mare parte a vieții pe mare nu este legată însă în imagologia creștină doar de numele Sfântului Clement, ci și de acela al Sfântului Nicolae de Myra. Născut la 15 martie 270 p.Cr. într-o familie creștină cu bună stare, acesta va înfrunta marea persecuție din vremea lui Diocletian, fiind apoi episcop de Myra și participant la Conciliul de la Niceea din vremea lui Constantin cel Mare, în anul 320 p.Cr. Renumit prin gesturile de caritate făcute, ca și prin cadourile anonime făcute copiilor, acesta este considerat protector al marinarilor, negustorilor, arcașilor, al copiilor, al persoanelor necăsătorite, al prostituatelor, al hoților care s-au căit, al învățăceilor. Motivul apariției neașteptate a acestui tip de cruce pe această monedă bizantină din vremea lui Constantin IX este generată foarte probabil de un eveniment cu o derulare aparte, suficient de important din punct de vedere politic și simbolic pentru a justifica o asemenea abordare imagistică. Acest eveniment este foarte probabil atacul ruso-vareg asupra Constantinopolului în anul 1043, atac respins de bizantini urmare a unei victorii navale spectaculoase, susținută de utilizarea focului grecesc, dar și de furtuna care a distrus o parte a flotei de invazie.

Mănăstirea din Inkerim unde au fost găsite moaștele Sf. Clement

Victoria Bizanțului a fost atribuită proniei divine și protecției acordată flotei imperiale de sfinții protectori ai marinarilor. Cele două expresii directe ale gratitudinii imperiale față de protecția acordată de divinitate au fost, pe de o parte, utilizarea ca element imagistic specific și distinct, a crucii Sfântului Clement pe sceptrul cruciform al împăratului,

ca și pe globul cruciger ținut de același împărat pe monedele de aur, histamenon și tetartera, ale acestei emisiuni speciale consacrate acestui eveniment și bătute foarte probabil în același an, iar pe de altă parte, prin restaurarea bisericii Sfântului Nicolae din Myra și construirea unei mănăstiri purtând numele acestuia de către același împărat Constantin IX. Moneda a fost achiziționată în anul 1967 de Biblioteca Academiei Române, în cadrul unui lot de 20 piese de aur, majoritatea grecești antice (stateri de tip Alexandru cel Mare și Lysimach), aurei romane, emisiuni bizantine și câteva piese de secol XIX, cu mențiunea că provin din colecția Mariei Golescu. Descendentă directă a familiei de revoluționari pașoptiști, membră din anul 1923 a Societății Numismatice Române, prezentă discretă, dar semnificativă a vieții politice și culturale românești din perioada interbelică, Maria Golescu a fost arestată în 1949 de regimul comunist, direct din Consulatul britanic din București, unde lucra, fiind condamnată la 12 ani închisoare, executată alături de Arlette Coposu, ca și de soția liderului țărănist Ion Mihalache. Eliberată în anul 1961, emigrează în anul următor în Marea Britanie, lăsând colecția sa unei persoane apropiate, care o vinde în 1967 Bibliotecii Academiei Române, în condițiile apariției legislației care interzicea deținerea monedelor de aur de persoane private. Filozofia profundă a istoriei asociază astfel prin intermediul unei monede cu o extraordinară

Crucea Sf. Clement pe globul cruciger de pe tetarteron Constantin IX (detaliu)

încărcătură istorică și simbolică, martiriul Sfântului Clement cu miracolele „Făcătorului de minuni” Nicolae de Myra întru victoria armatei și flotei dreptcredincioase a imperiului Constantinopolitan în anul 1043, dar și cu martiriul Mariei Golescu, salvarea acestei monede cu statut de unicat fiind în contextul dat un adevărat miracol.

Dr Viorel Petac

Basilica San Clemente din Roma unde se află o parte din moaștele Sf. Clement

NICOLAE IORGA ȘI INSTITULUI ROMÂN

În anul 1924, Nicolae Iorga, recunoscut azi în lume ca unul dintre cei mai de seamă bizantiniști, a organizat la București primul Congres Internațional al Studiilor Bizantine, la care au luat parte cei mai importanți experți în domeniu, pentru ca în 1926 să fie înființat la București, *Institutul de Studii Bizantine*, cu scopul de a contribui la dezvoltarea cercetărilor privind istoria relațiilor româno-bizantine și a influenței civilizației bizantine asupra istoriei României. Apariția bizantinologiei în țara noastră este strâns legată de organizarea la nivel

între istoria Orientului și cea a Occidentului. După apariția la Londra a primei istorii sintetizate de Istoria Bizanțului (*The Byzantine Empire*) în 1907, pentru N. Iorga studierea problemelor legate de Bizanț a devenit o preocupare constantă. Cercetând cronicile bizantine pentru istoria românilor, Nicolae Iorga extrage din ele tot ce poate servi pentru o istorie sprijinită pe izvoare ale Imperiului Bizantin însuși, subliniind aceasta într-unul din discursurile sale. La Universitatea din București, în anul 1909, se pun bazele științifice

popoarele Europei răsăritene, apărută în 1912, Demostene Russo făcea referire la stadiul incipient al bizantinologiei românești, atrăgând atenția asupra dezlegării chestiunilor tratate sumar și a problemelor bizantinisticii la români, dar și a necesității unor monografii speciale, în urma și pe baza cărora s-ar putea scrie despre influența bizantină și neo-greacă în Principate, mai larg și mai temeinic. În perioada interbelică, problemele de bizantinologie au fost abordate și în cadrul altor centre din țară: Iași, Cluj sau Cernăuți. Este

Paris, 1922; *Le caractere commun des institutions de sud-est de l'Europe*, Paris, 1929, *Les origines de l'iconoclasme*, București, 1924, *Byzance apres Byzance*, București, 1935. În 1923 Nicolae Iorga participă la *Congresul internațional al istoricilor*, organizat la Bruxelles, în cadrul căruia, după susținerea comunicării *La „Romania” Danubienne et les barbares au VI-e siècle*, propune organizarea de congrese consacrate bizantinologiei. După un an ideea sa prinde contur și este organizat

Gh. I. Brătianu și N. Iorga la primul Congres internațional de bizantinologie ținut în 1924 la București.

europene a acestei discipline, începând cu perioada 1885-1890 și de înființarea primei publicații de specialitate „*Bizantinische Zeitschrift*”, la München (1892), apariția la Petrograd în 1895 a revistei cu caracter mai mult filologic „*Vizantiiski Vremnik*” și înființarea catedrei de istoria Bizanțului la Universitatea din Paris, în 1899, sub conducerea lui Charles Diehl. Amintim de asemenea apariția revistei „*Hellenika*” din Grecia sau „*Studi bizantini e neoellenici*” din Italia. În România, edificatoare pentru începuturile științifice ale bizantinologiei a fost susținuta activitate a lui Nicolae Iorga, începând cu studiile sale de istorie universală, referitoare mai ales la sud-estul Europei. Iorga și-a dedicat o mare parte din activitatea sa științifică fenomenului legăturii

ale Conferinței de bizantinologie, sub conducerea elenistului Constantin Litzica. Ulterior, în 1915, *Conferința de bizantinologie* a fost transformată, sub conducerea lui Demostene Russo (1869-1938), în catedra de istorie a civilizației bizantine. În lecția de deschidere, intitulată *Bizanțul reabilitat*, Demostene Russo sublinia importanța studiilor de bizantinologie în învățământul universitar, studierea și publicarea cronicilor grecești privitoare la istoria României, adunarea tuturor documentelor grecești, necesitatea publicării unui dicționar greco-român. Principalele contribuții științifice au fost adunate în lucrarea *Studii istorice greco-române*, publicată în două volume, în anul 1939; în prefața broșurii *Bizanțul și*

perioada în care apar nume noi printre cercetătorii preocupați de istoria Bizanțului: N. A. Constantinescu, Alexandru Elian, asistent la catedra de bizantinologie a Universității București, Vasile Bogrea, Gheorghe I. Brătianu, Iulian Ștefănescu asistent la catedra mai sus amintită. Vasile Bogrea îi scria bizantinistului Nicolae Bănescu la 13 august 1934: „...mă bucur mult că tagma bizantiniștilor a crescut cu unul, Bezdechi”. Această etapă a evoluției bizantinologiei românești este marcată de fructuoasa activitate științifică a lui Nicolae Iorga, care publică documente și lucrări de istorie bizantină, analizând formele bizantine moștenite de țările balcanice: *Formes byzantines et realites balcanique*, București –

primul *Congres internațional de studii bizantine* la București. Nu numai că acest Congres de studii bizantine a fost un deosebit succes pentru știința românească, pentru România și pentru Nicolae Iorga, dar el a reprezentat punctul de plecare pentru un alt șir de reuniuni similare, din ce în ce mai populate, convocate la Belgrad, Atena, Sofia sau Roma. La fiecare dintre acestea, exceptând pe aceea din capitala Bulgariei, unde N. Iorga nu a participat, a avut un rol important, nu numai datorită comunicărilor sale pline de noutate, dar și prin numeroasele sale intervenții în discuțiile ce urmau după comunicări, intervenții ascultate cu o adevărată deferență de specialiștii adunați din toate colțurile Europei. După acest prim Congres, mai exact în 1926, Nicolae Iorga pune

DE BIZANTINOLOGIE

bazele științifice ale Institutului Român de Bizantinologie pe care l-a condus până la moartea sa în 1940. Înființat prin legea din 29 martie 1926, promulgată cu decretul- lege nr. 1494/1926, publicată în M.O. nr. 73 din 29 martie 1926, Institutul Român de Bizantinologie avea drept scop să contribuie la dezvoltarea cercetărilor referitoare la istoria și civilizația bizantină și la influențele acesteia asupra vieții politice și culturale românești. În art. 2 din legea de înființare citim următoarele: Pentru atingerea acestui scop Institutul Român de Bizantinologie va sprijini misiuni științifice românești în locurile indicate pentru asemenea cercetări și va publica lucrări din această specialitate. În același timp se va preocupa și de crearea unei biblioteci speciale pentru a pune la îndemâna cercetătorilor materialul științific necesar. Institutul era condus de un Consiliu alcătuit din profesori titulari de bizantinologie, arheologie, istoria românilor și istoria universală de la universitățile din țară. Lipsa fondurilor și a unui local propriu – funcționa în vechiul sediu al Institutului de Studii Sud-Est Europene, str. Banu Mărăcine, nr. 1 – au împiedicat însă realizarea imediată a obiectivelor sale. Prin urmare, cel dintâi Comitet de conducere al institutului se constituia abia după 1 septembrie 1934, având ca membri: Nicolae Iorga, Demostene Russo și Nicolae Bănescu. Din 1934 până în 1948, institutul și-a desfășurat activitatea neîntrerupt, mai întâi sub conducerea întemeietorului său, iar după moartea acestuia, sub conducerea lui Nicolae Bănescu. Personalul era redus, un director fără salariu, un bibliotecar și un translator-interpret, ultimii doi funcționând fiind detașați din învățământul primar până în ianuarie 1944. Institutul nu avea un buget propriu, ci beneficia numai de o subvenție din fondul Ministerului Instrucțiunii Publice. După moartea lui Nicolae Iorga, legea Institutului a fost modificată. În Monitorul Oficial din 23 iunie 1941 se menționa că Institutul va fi condus de unul din profesorii de bizantinologie de la Universitatea București pe termen de cinci ani. Directorul era numit de ministrul Culturii Naționale. Prin decretul 2119 din 25 iulie 1941 a fost numit director al Institutului Român de Bizantinologie profesorul Nicolae Bănescu, după ce pleca din postul de titular al catedrei de bizantinologie de la Universitatea din Cluj, alături de personalități ale culturii europene precum: Emil Racoviță, Sextil Pușcariu, Vasile Pârvan, Vasile Bogrea, George Vâlsan, Ion Lupăș.

În răspunsul la comunicarea *Bizanțul și romanitatea la Dunărea de Jos*, ținută de Nicolae Bănescu în 1938 la Academia Română, Nicolae Iorga afirma: „Crearea catedrei de aceste studii bizantine la Universitatea din Cluj, unde ai adus spiritul nostru de aici și l-ai făcut să fructifice, fiind prin munca dumitale și rector al acestui înalt așezământ de cultură românească, te-a așezat la locul pentru care aveai toată pregătirea. Și aici ți s-a pus înaintea problema oricui ocupă o asemenea catedră și se dedă cercetărilor în legătură cu dânsa: ce este bizantinologia și la ce poate ea servi în sine și ca ajutor pentru o cultură generală”. Activitatea lui Nicolae Bănescu s-a înscris pe linia modernizării bizantinologiei, preocupându-se de lămurirea problemelor de istorie administrativă și instituțională bizantină, soluționarea celor de geografie istorică, îmbogățirea pe baze riguroase științifice a bazei documentare a istoriei bizantine, prin publicarea surselor literare și diplomatice, valorificarea izvoarelor epigrafice și sigilografice. Despre colaborarea lui N. Bănescu cu Henri Gregoire, membru în comitetul de redacție al revistei „Byzantinische Zeitschrift”, Vasile Bogrea, aflat la tratament la Lausanne (Elveția), spune următoarele într-o scrisoare adresată lui N. Bănescu: „Legătura ta cu Gregoire va face cel mai mare bine bizantinologiei românești și

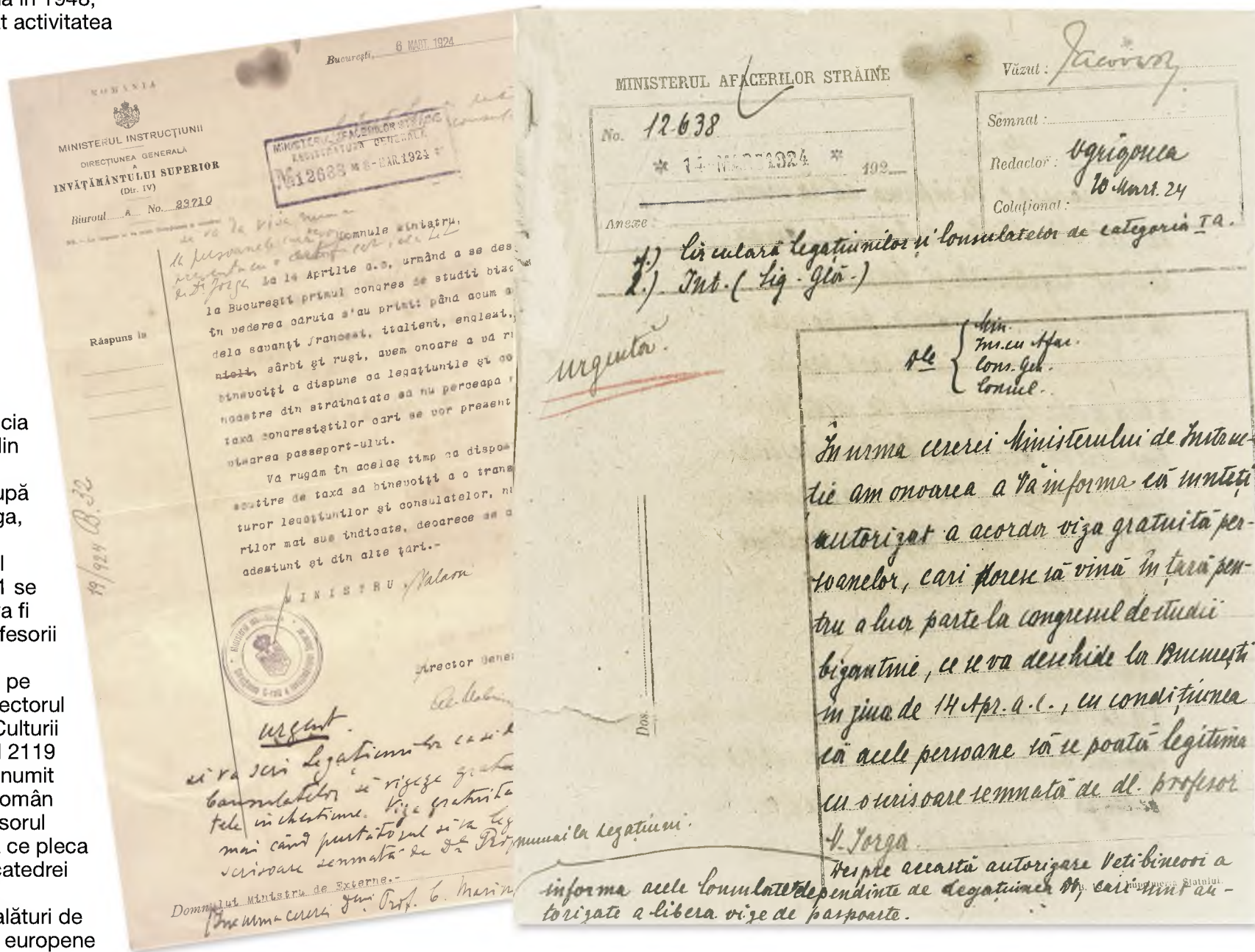
internațională: cu spiritul tău de imparțialitate și scrupulozitate... hoțul de belgian a câștigat pentru *Byzantion* al său un activ și loial berichterstatter (corespondent), pe lângă un colaborator consacrat. Mă bucur în draci că te văd ... eterist în societatea lui Kalogeropoulos” (Panagiotis Kalogeropoulos era președintele Societății de studii Bizantine de la Atena). Pe perioada directoratului său la Institutul Român de Bizantinologie, Nicolae Bănescu a elaborat unele contribuții de istorie bizantină, relevând date noi; a editat în limba română *Acte grecești privitoare la țara noastră, doi poeți bizantini din secolul al XIII-lea – Makarios Kalorites și Constandin Anagnostes* – prilej cu care relevă conflictul dintre monahismul bizantin și cuceritorii latini ai Constantinopolului, respectiv începutul folosirii limbii vorbite în scrierile literare. După moartea lui Nicolae Iorga și până la desființarea Institutului în 1948, N. Bănescu, și-a exercitat funcția fiind retribuit onorific. Activitatea membrilor Institutului Român de Bizantinologie s-a înscris și pe linia participării la Congresele internaționale de bizantinologie, desfășurate din trei în trei ani.

Nicolae Bănescu

Primul Congres fusese organizat în 1924 la București, din inițiativa lui Nicolae Iorga. Al II-lea Congres s-a desfășurat la Belgrad (1927), al III-lea la Atena (1930), al IV-lea la Sofia (1934) iar al V-lea la Roma (1936). Al VI-lea Congres internațional de studii bizantine urma să se țină în 1939 la Alger, însă declanșarea celui de-al II-lea Război Mondial nu a mai permis acest lucru.

Dr Ion-Andrei Țârlescu

Scrisoare adresată de Ministrul Instrucțiunii Publice Iuliu Valaori în martie 1924 Ministrului Afacerilor Străine, privind aprobarea acordării de vize gratuite pentru participanții din străinătate la Congresul Internațional de Bizantinologie și circulara adresată Legațiilor și Consulatelor de categoria I privind aprobarea vizelor.

PROCOPIE PĂTRUȚ - „MĂRGĂRITARUL ROMÂNESC

Activitatea literară și artistică a cărturarului transilvănean din secolul al XIX-lea, Picu Procopie Pătruț, a atras atenția specialiștilor, care, de-a lungul timpului, au studiat și au publicat o parte din manuscrisele sale conținând în principal versuri religioase și rugăciuni, însoțite de numeroase miniaturi policrome. O selecție din opera cea mai cunoscută a lui Picu Pătruț, *Stihos adică viers*, a fost tipărită încă din 1985, într-un volum coordonat de Octavian O. Ghibu și Crișan I. Mircioiu, precedat de studii ale Zoei Dumitrescu-Buşulenga și ale lui Vasile Drăguț. Bibliografia operei artistului transilvănean a fost

în Țara Românească, la schitul Cheia, dar a revenit în Săliște, continuându-și activitatea culturală și duhovnicească, căci, după cum relatează Octavian O. Ghibu (fiul lui Onisifor Ghibu, care l-a descoperit și promovat în mediul științific pe Picu Pătruț), după distrugerea mănăstirilor ortodoxe din Transilvania, în secolul al XVIII-lea, numeroși transilvăneni obișnuiau să se călugărească în Țara Românească, revenind apoi în locurile natale, deoarece în Săliște în secolul XVIII și XIX, în biserici se făceau slujbele ca la mănăstiri. (Cu Octavian Ghibu despre Picu Pătruț, Seria Convorbiri, 1993, p. 9).

altfel, Nicolae Picuț, mărturisea că sătenii obișnuiau să se strângă în casa fratelui său și să cânte versurile în cinstea sfântului prăznuit în acea zi, cu alte cuvinte manuscrisele sale, pe lângă rolul de conservare și difuzare a valorilor religioase, aveau și un rol practic, didactic, de întărire a credinței. Prin urmare, latura intelectuală a activității sale se împletea armonios cu trăirea și transmiterea valorilor ortodoxe.

La Biblioteca Academiei Române din București se păstrează în prezent șapte manuscrise românești caligrafiate și miniate de Picu Pătruț, împreună cu fratele său

următoarea poezie închinată Sf. Nicolae, copiată de Nicolae Pătruț: „Bucură-te Nicolae sfinte, celor lipsiți milostiv părinte/ Îndreptător de credință, Ajutor în neputință/ Sfinte Nicolae/Mira te propovăduiește și minunile tale le vestește/Lichia te proslăvește, La tot neamul te vestește/Tu ești lumina văduvelor, Bun păstor săracilor/ Prea cinstate minunate, prea iubite, încununate/În necazuri ales ajutor/ Credinții bun mângâitor/ Păstor, povățuitor, hrănitor, folositor/...De al tău praznic toți să ne îndulcim/Și numele tău toți îl proslăvim/ Acesta ne va ajuta, la Județ toți când vom sta”.

Divanul. Ms. rom 5948

Sf. Filoftea. Ms. rom 5949

întocmită de Octavian O. Ghibu în 1976, importanța textelor sale fiind subliniată și de Nicolae Cartojan sau Ioan Alexandru. Ulterior un volum de studii, editat în 2012, a reunit mai multe articole, semnate, între alții, de Acad. Răzvan Theodorescu și Marius Porumb. La rândul nostru, am editat în 2014 un manuscris religios copiat de frații Pătruț în 1860 păstrat la Arhivele Naționale - Sibiu, împodobit cu icoane pictate de Picu Pătruț. Născut în Săliștea Sibiului în 1818, Picu Pătruț a lucrat ca dascăl și paraclisier la biserica din satul natal, dar a avut și o rodnică activitate culturală, fiind un talentat poet, copist de manuscrise, culegător de folclor și miniaturist, de la el păstrându-se numeroase manuscrise, unele realizate în colaborare cu fratele său mai mic, Nicolae. În 1849, Picu s-a călugărit

Așadar, activitatea lui Picu Pătruț de menținere vie a credinței ortodoxe în zona Mărginimii Sibiului s-a realizat pe mai multe căi: prin compunerea de versuri religioase, cu un corect conținut dogmatic (de pildă în principala sa lucrare, *Stihos adică viers*, din 474 de versuri, 367 sunt creații proprii), prin conservarea valorilor înaintașilor (el copiind poezii ale Ioan Tincovici din Buda, Vasile Aaron, Ioan Barac, Anton Pann, dar menționând sursa de unde a preluat informația) și prin împodobirea manuscriselor cu icoane, care respectau, în cea mai mare parte, canoanele picturii bizantine. Versurile compuse de Picu Pătruț erau astfel concepute pentru a putea fi cântate și - așa cum observăm din analiza manuscriselor sale - se indica, imediat după titlu, glasul fiecărui text și podobia, adică melodia. De

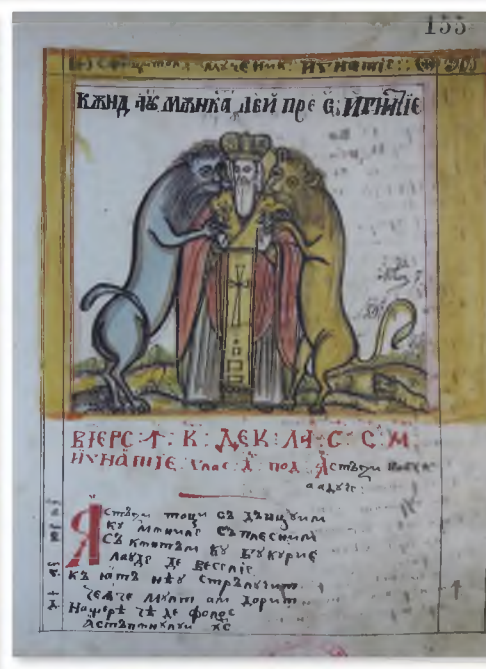
Nicolae, precum și copii ale lucrărilor acestora, realizate de dascălul Teodor Milea din Săliște și anume: 1638, 4826, 4899, 4912, 5366, 5948, 5949. Dintre acestea, doar primele cinci sunt semnalate în *Catalogul manuscriselor românești*, editat de Gabriel Ștrempel. Ultimele două manuscrise necatalogate la acea dată, sunt miscelane, copii după: ediția tipărită la Iași în 1698 a lucrării lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea* (ms. rom. 5948, realizat între 1866-1870, cu miniaturi pictate de Picu după gravurile tipăriturii) și respectiv *Canonul cel Mare al Sf. Andrei Criteanul* (ms. rom. 5949, din anul 1854), legat împreună cu *Versuri la vreo câțiva sfinți*. De pildă, la f. 15 a manuscrisului 5949, regăsim icoana Sf. Ierarh Nicolae, însoțită de

În continuare, în același manuscris, sub o altă frumoasă icoană a aceluiași sfânt, încadrat de Mântuitorul și Maica Domnului, pictată de Nicolae Pătruț, citim: „Ierarhe preasfinție/Nicolae părinte/ Arhierul lui Hristos/Cel blând și preacuvios/Astăzi toți te laudăm/Și laudând te rugăm/Fii-ne ajutor și grabnic folositor/Ferește-ne de nevoi/Și de primejdii pre noi/De ciură, de foamete/Și de grabnică moarte/Apără-ne de vrăjmași și de oamenii pizmași/Care ne vrăjmășesc, asupra-ne năvălesc/ Fiine-ne nouă soție, când vom fi-n călătorie/Dându-ne nouă ajutor, ca un cald folositor/Noaptea când vom dormita și ziua când vom umbla/ Păzește-ne preaslăvite de năluci și de ispite/Și de alte turburări, cu diavolești lucrări/Când vom fi în neputință, Fiin-ne ajutorință/Și în ceasul de pe urmă/Când viața ni se

AL ARDEALULUI" (N. IORGA)

curmă/Fii-ne ajutor și Prea bun folositor/Și ca un arhiereu, roagă-te lui Dumnezeu/Ca pre toți să mântuiască/De rău să ne izbăvească/ Să ne iarte de păcat/Ca un Ceresc Împărat/Raiul să ne dăruiască/ Împărăția Cerească/Ca toți să te proslăvim/Pururi în veci. Amin". Manuscrisul 4826, intrat în colecția Bibliotecii Academiei Române în 1926, însumează 770 f., scrise în limba română, cu caractere chirilice, și este o copie, realizată între 1847-1850 de Teodor Milea după lucrarea *Stihos adică viers*, iar icoanele ce împodobesc textul sunt pictate chiar de Picu Pătruț, care le și semnează. La f. 476, Teodor Milea mărturisea că el este copistul, nu autorul lucrării, el precizând că a „prescris din cartea lui Picu Pătruț”. Manuscrisul este scris cu cerneală neagră și roșie, împodobit cu

ceea ce explică plasarea imediat sub icoană a unor versuri închinare Nașterii Domnului: „Astăzi toți să dănuim/ Cu mâinile să plesnim/Să cântăm, cu bucurie, laudă de veselie/Că iată ne-au strălucit/Ceea ce mult ne-am dorit/Nașterea cea de folos a Stăpânului Hristos”. Numeroase colinde întâlnim între poeziile lui Pătruț. Redăm în continuare Un vers, pentru 25 decembrie, „În sfânta și Luminata Zi a Nașterii cei după trup a Domnului nostru Iisus Hristos: Veniți tot omul să săltăm în Domnul/În mâini să pleznim și să ne veselim/ Cu toți să săltăm și să ne bucurăm/ De prăznuire/Că Domnul Iisus, Stăpânul Cel de sus/Precum au voit, din cer s-au pogorât/Și Trup au loat și Om s-au arătat/Fără de păcat. Maica

viniete, frontispicii și inițiale ornate, iar coperta este aceea originală, din piele, pe care este imprimată icoana Răstignirii Domnului. Lucrarea cuprinde versuri religioase, structurate în trei părți, dedicate praznicelor împărătești, perioadei Triodului și respectiv a Pentecostarului: „Stihos adică viers la toate praznicile Domnului nostru Iisus Hristos și ale pururi Fecioarei Mariei și ale sfinților celor mai însemnați; Stihos adică viers în toate duminicile Triodului și Stihos adică viers în toate duminicile Pentecostariului”. O parte din poezii sunt compuse chiar de Picu Pătruț, altele sunt transcrieri ale unor piese atribuite lui Ioan Tincovici din Buda, Vasile Aaron, Anton Pann, iar unele sunt colinde. Picu Pătruț a pictat în culori vii icoanele din acest manuscris, le-a semnat și datat; de pildă a realizat icoana Maicii Domnului cu Pruncul (22 aprilie 1847, P<icu> Pătruț Crâșnic, adică paraclisier), însoțită de următoarea rugăciune: „O Maică Fecioară, Binecuvântată/ Roagă pe Hristos pentru lumea toată/ Ca s-o mântuiască din iad, din muncire/Și să-i dăruiască sfânta fericire”. De asemenea, Picu Pătruț a realizat (la 7 octombrie 1847, când s-a și semnat) icoana Sf. Mc. Ignatie Teoforul, episcopul Antiohiei, prăznuit la 20 decembrie, deci în apropierea Sărbătorii Crăciunului,

Curata, Preanevinovata/ Astăzi au născut pre Cel fără de-nceput/Cu fași L-au înfășat și-n iasle La-u culcat/Ca pre un prunc mic/Steaua s-au ivit, magilor L-au vestit/Care și venind, în casă intrând/ Lui I s-au închinat și daruri Lui i-au dat/De cele scumpe... Adame sălțează și te desfătează/ Cu tot neamul tău, cel băgat sub jug greu/Că s-au născut Domnul (Dumnezeu și Omul)/Să vă slobize/ Omenească fire, ce-ai fost în piere/ Acum dănuiește și te vesălește/ Că s-au născut Iisus, Stăpânul de sus/ Mântuitorul/Bucură-te rai, fericitu trai/Că iată dobândești fiitai cei cerești/Care au ieșit, când greu au fost greșit/ Ziditorului/ Că Ziditorul, Atotfăcătorul/Cu Trup s-au născut, om ca noi s-au făcut/Ca să mântuiască firea omenească/Din stricăciune/Deci toți să cântăm și să ne bucurăm/Slăvind pre Iisus, Mesia Cel de Sus/Care au venit pentru noi pre pământ/Spre mântuire/Slavă Să-i strigăm, mulțumită să-i dăm/ Mulțumim Ție, Iisus în vecie/Pre Tine Te mărim, cu cântări Te slăvim/Pururea. Amin”. Munca depusă de Picu Pătruț de copiere a textelor religioase, de pictare a icoanelor, de conservare și difuzare a valorilor Ortodoxe nu avea ca scop promovarea propriei persoane, căutarea faimei personale sau împlinirea unui deziderat cultural-intelectual; tot

acest efort avea o finalitate practică, de îndemnare a creștinilor de a se folosi din cele citite, de a urma viața sfinților, pentru dobândirea mântuirii. Așa citim în prefața lucrării *Stihos adică viers*, unde Picu Pătruț scria: „Aceste vieți și fapte ale acestor oameni sfinți, cetindu-le și eu nevrednicul, am pus nevoință de le-am alcătuit în vers pre scurt... Deci vă rog pre toți și pre mari și pre mici, câți veți ceti aceste viersuri, luați seama și țineți minte osebitele munci și de multe

cazne și nevoințe câte au răbdat ... și nevoiți-vă a le urma după putință”. Este un mod de a gândi care a caracterizat pe toți cărturarii noștri, pe cronicar și copisti de-a lungul timpului, care aveau evlavie la munca și lucrările înaintașilor și le promovau pentru valoarea lor, necăutând să se pună pe ei în prim plan - uneori chiar prin defăimarea strămoșilor - aceste ultime trăsături fiind proprii gândirii secularizate contemporane.

Dr Oana-Mădălina Popescu

PREMIERĂ ÎN SUD-ESTUL EUROPEI: „TEMESWARER NACHRICHTEN” PRIMUL ZIAR ÎN LIMBA GERMANĂ DIN ROMÂNIA

Apariția ziarelor în Banat este legată de punerea în funcțiune a primei tiparnițe. Conform istoricilor, prima persoană care a solicitat dreptul de a înființa la Timișoara o tipografie – cu litere chirilice – a fost, în 1746, Thomas Ebelherth. Cererea acestuia a fost, însă, respinsă. Au urmat alte cereri refuzate de puterea imperială, atât la Timișoara, cât și la Buda și Sibiu. Primul căruia administrația austriacă i-a permis să aducă o tipografie a fost meșterul Mathäus Joseph Heimerl, în 1769, în principal datorită recomandărilor făcute împărătesei Maria Tereza și a propunerilor lui Iosif al II-lea.

Mathäus Joseph Heimerl

În 18 aprilie 1771, apărea întâiul număr al ziarului „Temeswarer Nachrichten”. A fost nu doar primul ziar din Banat și de pe teritoriul actual al României, ci și primul ziar german din sud-estul Europei. A apărut datorită inițiativei tipografului Mathias Joseph Heimerl - care devenise, cu doi ani mai devreme, primul proprietar de tipografie din zonă, cu sprijinul contelui Clary und Altringen, pe atunci guvernator al Banatului. Ziarul a apărut în fiecare joi, timp de cel puțin 6 ani; 13 numere din „Temeswarer Nachrichten” au fost găsite în Arhivele Statului din Viena, acestea atestând premiera bănățeană. Ziarul a fost publicat inițial în fiecare zi, cu excepția duminicii, dar pe 21 aprilie 1788. , personalul a decis să publice prima ediție de duminică. La 15 iunie 1796, personalul a adăugat o nouă secțiune care conține recenzii de cărți. „Temeswarer Nachrichten“ a început să publice în română și germană pe 4 iulie 1799, ca răspuns la un ziar rival, „Temesvári Hírek”. Din două în două săptămâni, ziarul cuprindea și suplimentul „Anhang zu den Temeswarer Nachrichten”, de două sau de patru pagini, prețului maxim cu care era vândută publicația fiind de doi creițari. Periodicul era căutat mai ales pentru știrile locale - printre care se numărau prețuri ale

produselor comercializate la târgurile săptămânale, anunțuri privitoare la licitații și rubrica de mică publicitate unde existau multe anunțuri de vânzări de cărți - ale tipografilor, dar și ale cititorilor, ceea ce spune mult despre gradul de cultură al locuitorilor din zonă. Într-o rubrică specială erau făcute publice decrete ale Administrației Țării Banatului. În plus, erau publicate știri preluate din ziarele vieneze. Suplimentul era destinat articolelor cu rol educativ teoretic - cele referitoare la istoria Banatului, dar și practic - un exemplu ar fi cele care explicau, în detaliu, cum se pot crește viermii de mătase. Unul dintre motivele principale pentru apariția de scurtă durată a acestui ziar trebuie căutat în faptul că, pe de o parte, puținii cititori de ziare din această perioadă aveau acces și la ziarele sosite de la Viena, iar, pe de altă parte, burghezia locală nu atinsese încă o

dezvoltare culturală suficientă. În pofida acestui fenomen, care a afectat și alte ziare din perioada de început, nu poate fi ignorat rolul de deschizător de drumuri pe care l-a avut acest ziar pentru dezvoltarea spectaculoasă pe care a cunoscut-o presa din Banat în secolul al XIX-lea. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, toate ziarele care au apărut în Banat au fost scrise în limba germană și au avut ca loc de apariție orașul Timișoara. O minimonografie a ziarului a fost realizată de istoricul Victor Neumann („Studii de Istoria Banatului”, XXI) cu scopul de a studia cultura regiunii, la începutul epocii moderne. La 150 de ani de la primul ziar, putem să ne mândrim cu această premieră și, în același timp, să ne bucurăm de libertatea de exprimare și de informare. O presă activă și critică este semnul unei societăți sănătoase și a unei

democrații autentice, în contextul oricărei stăpâniri. În perioada în care ziarul a fost condus de Adolf Sternberg (1871-1882), acesta a dat ziarului un impuls important, mai ales în privința secțiunilor specifice, punând accent pe editoriale, eseuri, teatru, referate, pe care le-a susținut în mod explicit și programatic în ziar, de mai multe ori. Sunt astfel introduse rubrici de referințe locale, precum *Povești timișorene*, *Timisoara - imagini de gen* sunt introduse pentru prima dată de Sternberg și sunt întreținute în mod constant. Într-un oraș multicultural cum a fost Timișoara (și este încă), drumul de la național la transnațional, de la omogenitate la eterogenitate, de la central la periferic, sunt importante pentru reciprocitatea, procesualitatea și caracterul lor dinamic, iar cultura apare ca un loc de traducere și constanță, de schimbare de sens, în dependență a contextelor și a schimbării lor. În timp, ziarul a avut câțiva directori germani, precum Jonas Nussbaum, Wolfgang Wexler, David Holzman sau Bernd Schneider.

Anca Georgescu

Temesvár

TEZAUR - Foaiete a Bibliotecii Academiei Române. Calea Victoriei Nr. 125, Sector 1, București
COLEGIUL DE REDACȚIE
 Redactor șef:
 Petre Mihai Băcanu
 Redactori:
 Gabriela Dumitrescu,
 Lorența Popescu,
 Oana Lucia Dimitriu,
 Luminița Kövari,
 Carmen Albu
 Tehnoredactare/Prezentare grafică:
 Hașegan Ștefan Dumitru
 Gabriela Dumitrescu

Tezaur (București)
 ISSN 2784 - 062X ISSN-L 2784 - 062X